ULTIMELE POVESTIRI ALE OLGĂI TOKARCZUK SAU DESPRE EFEMERITATE

Joanna Kornaś

Olga Tokarczuk este una dintre cele mai remarcabile scriitoare poloneze contemporane. A debutat în 1993 cu romanul *Călătoria Oamenilor Cărții*[1], pentru care a obținut Premiul Editorilor Polonezi. Romanele următoare i-au adus noi succese, atât editoriale, cât şi de public, căci, în urma numeroaselor premii şi nominalizări (repetate nominalizări la prestigiosul Premiu Nike), proza ei a fost remarcată şi apreciată nu numai de critici, ci mai ales de cititori (autoarea este triplă laureată a Premiului Nike, acordat de cititori). Cea de-a treia carte din creația sa, *Străveacul şi alte vremi*[2], pare a fi cel mai faimos şi cel mai tradus roman al său. Aici şi-a revelat autoarea capacitatea extraordinară de a crea o aură de mitologie în care a învăluit un sătuc din centrul Poloniei. Aici istoria, precum şi povestirile locuitorilor au căpătat o dimensiune mitologică. *Străveacul şi alte vremi* este o poveste despre Timp şi puterea lui distrugătoare; în acest timp este înscrisă şi efemeritatea. Acesta este subiectul la care revine autoarea în recenta ei carte, *Ultimele povestiri*[3]. Într-un interviu acordat Magdalenei Smęder, Tokarczuk admitea că în această carte a vrut „să-şi încerce din nou puterile cu o saga" (prima dată a încercat s-o facă scriind *Străveacul şi alte vremi*). *Ultimele povestiri* relatează întâmplări din viața a trei femei - mama, nepoata şi bunica -, prin urmare, istoria a trei generații. Destinele lor se împletesc din motive de rudenie apropiată, dar fiecare

[1] Iaşi, Editura Polirom, 2001, trad. de Constantin Geambaşu.
[2] Iaşi, Editura Polirom, 2002, trad. de Olga Zaicik.
[3] Olga Tokarczuk, *Ostatnie historie*, Wydawnictwo Literackie, Cracovia, 2004.

BDD-A24310 © 2006 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:51 UTC)

povestire este distinctă, ca şi cum timpul ar fi făcut schimbări de generație extrem de rapide. „Saga – spune autoarea – mi s-a părut întotdeauna un gen de literatură care are curajul să descrie un interval temporal mare, urzind istoria oamenilor în acest timp comun. Dar în vremurile noastre nu se poate scrie saga. S-a întâmplat ceva cu timpul, pentru că nu mai curge linear, s-a sfărâmat în bucăți mărunte şi a început să sune total diferit în generațiile care se succed”[1]. De aceea autoarea consideră această carte o „saga infirmă”, puțin stricată, descompusă. „Continuitatea între generații este doar formală. Vedem fiice, bunici, nepoate, dar lumile lor nu mai corespund între ele”.[2] Aceste trei povestiri, povestirile a trei femei diferite, sunt scrise distinct din punct de vedere formal. Fiecare erou, fiecare personaj îşi are vocea sa proprie, creând astfel ambianța unică a povestirii. „Chiar şi forma literară diferă – spune autoarea – ea nu poate fi uniformizată. Ar fi un act de violență față de aceste personaje; ele trebuie să povestească despre lumea lor în modul propriu, folosindu-mă pe post de narator”.[3]

Ultimele povestiri ale Olgăi Tokarczuk reprezintă o carte foarte serioasă în creația autoarei. Seriozitatea aceasta este legată de însemnătatea subiectului abordat. În afara celor trei femei mai există un erou – moartea; ea este cea care leagă cele trei povestiri, fiind prezentă în fiecare dintre ele ca o umbră rău prevestitoare, dar şi ca o perspectivă cu care autoarea vrea să ne familiarizeze, un fenomen pentru care vrea să ne pregătească. Moartea este strâns legată aici de Timp şi de noțiunea de trecere, care dobândeşte în carte atât o dimensiune spirituală, cât şi una corporală.

În prima parte, reflecțiile asupra morții sunt cele dominante. Personajul principal, Ida, tocmai a scăpat cu viață dintr-o confruntare cu moartea. Poate că a fost un fel de avertisment dat de soartă... Cu o îndemânare de maestru în a potența atmosfera, Tokarczuk ne pregăteşte pentru această întâmplare prin indicii subtile. Prima şi a două povestire se petrec iarna, când răceala e cumva o senzație naturală în apropierea fenomenului morții. Mergând pe un drum înzăpezit şi înainte de a aluneca în *„aburii lăptoşi ai iernii”*, Ida percepe *„o răsuflare congelată de cadavru”*.

---

[1] Interviu cu Olga Tokarczuk la postul de radio RMF *Classic*, octombrie 2004.
[2] Fragment dintr-un interviu cu Olga Tokarczuk realizat de Waldemar Popek, publicat pe pagina web a editurii Wydawnictwo Literackie.
[3] Interviu cu Olga Tokarczuk la postul de radio RMF *Classic*, octombrie 2004.

BDD-A24310 © 2006 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:51 UTC)

După accident, Ida ajunge într-o casă țărănească în care stăpânii se ocupă de spitalizarea animalelor … Este nevoită să rămână acolo câteva zile, lucru care o determină să reflecteze asupra propriei vieți, asupra relațiilor pe care le are cu soțul şi fiica ei, într-un cuvânt, să-şi facă socotelile cu sine însăşi. Ida observă o cățea bătrână, Ina, care moare sub ochii ei. Agonia animalului îi aminteşte de fatalitatea sorții oricărei ființe... Totul şi toți suntem trecători... Ida însă poartă în ea încă o conştiință a morții – conştiința trecerii pe care o trădează corpul omenesc. Semnificativ este momentul în care femeia priveşte în oglindă. Această privire este un dialog cu sine însăşi. Corpul ei poartă semnele trecerii timpului. „Acest corp care se înclină spre pământ, ca şi cum toate părțile lui ar fi obosit şi ar fi renunțat calm la lupta zilnică cu gravitația. Da, spune corpul, mă predau, îți vin în întâmpinare, nu mai lupt cu tine, mă vlăguiesc, mă încovoi, mă cocoşez, cad în genunchi şi în sfârşit mă lipesc cu burta, cu fața, cu coapsele de pământ, întind mâinile: soarbe-mă, lasă-mă să fiu absorbită, să mă dizolv, lasă-mă să mă preschimb în particule lichide, să mă scurg în pământ şi să rămân acolo”[1]. Ida mai ştie că are o inimă bolnavă şi că va muri din cauza ei. „E bine să ştii toată viața din ce cauză vei muri în final”[2] - spune femeia. Atitudinea Idei e o raportare particulară la fenomenul trecerii, aceea a unui om care încearcă să se pregătească pentru această eventualitate. Multă nostalgie şi multă tristețe se degajă de-aici. Ida n-are nici măcar cui să împărtăşească frica ei de moarte, teama că într-o noapte inima ei slabă poate înceta să mai bată. Socotelile cu trecutul (relația cu mama) şi cele cu prezentul (relația cu Maja, fiica ei) nu se prezintă prea bine....Tokarczuk creează o anti-saga în care legăturile de sânge nu mai au o semnificație puternică.

În a două parte aflăm destinul mamei Idei, care îşi povesteşte viața împăcându-se lent cu soarta şi moartea soțului ei. P-E-T-R-U A M-U-R-I-T! – scrie cu picioarele în zăpadă această informație pentru lume, pe coasta înzăpezită prin care iarna i-a izolat de restul satului, pentru ca Cei de jos să afle şi să vină „plini de compătimire falsă”. Cu fiecare literă întipărită în zăpadă aflăm o bucată din viața ei, cu toate că ea nu ştie „să povestească cronologic, conform datelor”. E o poveste tristă despre căutarea locului său în lume, atât în sensul concret, cartografic, cât şi în cel spiritual. Paraschiva

[1] Olga Tokarczuk, *Ostatnie historie*, Wydawnictwo Literackie, Cracovia, 2004, p. 39.
[2] *Idem*.

BDD-A24310 © 2006 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:51 UTC)

s-a măritat puțin la întâmplare, în nici un caz din dragoste, ci după ce „mătușa Marynka a spus *da* în numele ei". Relația cu soțul a fost destul de schematică. Viața comună s-a preschimbat într-un şir de ritualuri uzuale, care cu timpul şi-au pierdut semnificația. Traiul împreună a devenit un fel de obişnuință, întreruptă din când în când de o boscorodeală sau umplută de tăcerea oamenilor care, deşi trăiesc împreună, sunt cumva separați. Fiecare şi-a bătătorit o cărare lângă a celuilalt şi a trăit în aceste coordonate ... „Erau multe diferențe între noi – mărturiseşte femeia. El vedea numai lucrurile mari, solide, însemnate, complicate şi interesante. Eu – pe cele mici, şterse, simple, evidente, care scapă atenției, lipsite de importanță şi mărunte. El se uita la întreg, eu la detalii. El vedea banii, eu doar mărunțişul purtat în buzunar. El – anotimpurile. Eu – fiecare zi în parte"[1]. Moartea lui Petru a întrerupt această ordine impusă de soartă, a perturbat ritmul armoniei comune a corpurilor trecătoare. O armonie elaborată de-a lungul anilor, chiar dacă fusese una aparentă, un fel de sistem căruia femeia i s-a alăturat cu timpul şi cu care s-a împăcat. Acum, în fața morții soțului, începe şi ea să se confrunte cu timpul... Amintirile ei, întoarcerile în trecut, sunt un fel de răfuială cu ceea ce a fost, cu viața pe care a trăit-o puțin la întâmplare, aruncată de soartă dintr-un loc într-altul... În trecerea lui, timpul a lăsat semne şi pe corpul ei. „Eram subțire în talie, aveam burta plată şi coapsele cam masive, puternice, încordate. Ce s-a întâmplat cu ele acum?"[2] – întreabă privind în oglindă. „Aşa arată îmbătrânirea: țesutul viu, flexibil, devine rigid, omul se întăreşte pe dinăuntru. (...) Femeile bătrâne şi bărbații bătrâni ajung să semene între ei". Această analiză a propriului corp îi permite să descopere că „ceva în sfârşit i-a apropiat pe cei doi – bătrânețea". Am putea merge mai departe pe firul gândurilor Paraschivei şi spune că moartea ... nu numai că apropie oamenii, dar suprimă şi orice scindare existentă între ei…, pe fiecare, independent de vârstă, bogăție sau origine îl aşteaptă aceeaşi soartă.

Şi totuşi, chiar dacă au existat între ei atât de multe diferențe, două corpuri, două suflete care trăiesc împreună alcătuiesc un întreg şi atunci când una dintre jumătăți dispare e dureros…, rămâne un gol şi se instalează singurătatea cu care e greu să trăieşti. „Nu mai am nevoie de restul vieții

[1] *Ibidem*, p. 147.
[2] *Ibidem*, p. 150.

BDD-A24310 © 2006 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:51 UTC)

mele. Aş da-o pentru o singură mişcare molatecă a mâinii tale care ar vrea să mă îmbrăţişeze. Dar nimeni nu vrea să facă negoţ cu mine”[1] – se plânge personajul. Împăcarea cu moartea este o artă. Important este să fim pregătiţi nu numai pentru propria moarte, să ne împăcăm cu efemeritatea existenţei, dar în acelaşi timp să dobândim acea capacitate rară de a ne împăca cu moartea Altuia, cu moartea celor apropiaţi...

Dar chiar şi moartea unor persoane străine (în aparenţă străine nouă) lasă în noi o urmă... A treia femeie, Maja, va întâlni tocmai acest fel de moarte... Ea este forţată să reflecteze asupra efemerităţii vieţii după întâlnirea şi conversaţia avută cu un iluzionist, care îi spune că este bolnav. La întrebarea femeii – „dar de ce dracu’ nu sunteţi la spital? De ce nu vă trataţi?” - ea va auzi replica: „E doar o chestiune de timp, nu de loc. Şi el va muri – a arătat spre un băiat care, cu limbă scoasă, încerca o scamatorie cu nişte bile. – Şi ei – a făcut semn din cap în direcţia celor doi chelneri care curăţau mesele”.

Cea mai nouă carte a lui Tokarczuk a fost calificată de critici ca o carte dificilă şi tristă… Autoarea însăşi a mărturisit într-un interviu că a dorit să spună ceva important, că în sfârşit îşi simte gândirea suficient de matură pentru a se ocupa de acest subiect… Dificilă? Poate pentru că însuşi subiectul este unul greu abordabil… Moartea rămâne în continuare unul dintre cele mai misterioase fenomene din existenţa noastră. Dar nimeni nu ştie să vorbească atât de uşor despre lucruri grave, aşa cum o face Olga Tokarczuk, să-l îndrume pe cititor prin meandrele destinelor unor întregi generaţii, printre problemele cu care omenirea se confruntă de secole şi care nasc mereu întrebări, îndeamnă la reflecţii, uneori la discuţii… sau la călătorii în sine însuşi. Fiecare personaj are o atitudine proprie faţă de moarte, dar multe dintre reflecţiile lor sunt de natură universală. „Mă interesează enorm un lucru: momentul în care omul începe să moară. Trebuie să existe în viaţă un asemenea moment, dar nu-l cunoaştem. Nu-l recunoaştem. Dacă l-am putea percepe am fi fost cu toţii nişte oameni înţelepţi. Altfel, suntem nişte proşti” – spune Paraschiva. „Moartea este tot ce nu ne lasă posibilitatea să alegem, ceva fără de întoarcere, căruia nu-i putem spune *nu*. Se vede întregul schelet al lumii – este compus din morţi mici şi mari, aşa sunt construite momentele cele mai neînsemnate: blocuri

BDD-A24310 © 2006 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:51 UTC)

inerte de timp care zboară orbeşte şi distrug totul în calea lor. Moartea este omniprezentă şi atotputernică, întreține viața după cum poftește, ca un mecena impotent, avid de senzații. Trage cu ochiul şi devorează lacom fiecare clipă urmărită – observă Ida.

Într-adevăr, această lume feminină este destul de tristă. E mult gol şi foame de sentimente aici, ca şi cum totul ar fi decolorat de un scenariu de iarnă. Ce sunt deci *Ultimele povestiri?* O parabolă despre Timp şi fatalitatea sorții? O ilustrare a teoriei lui M. Heidegger despre *existența spre moarte* (Sein zum Tode)? O saga feminină, dar „o saga infirmă", aşa cum o numea chiar autoarea, pentru că lipsesc din ea legăturile de familie? Cred că este puțin din toate ... Timpul care zboară, fuge, timpul devastator care lasă urme pe corp şi în spirit sub forma amintirilor, ne semnalează necruțător că orele noastre sunt numărate... Aşadar, e foarte trist atunci când, în timpul celor câteva clipe din care este compusă viața noastră, nu ne găsim locul, când o trăim la întâmplare…, chiar fără să vrem, ca pe un „punct" din structura lumii, despre care vorbeşte Paraschiva, sau în singurătate, ca Ida sau Maja. Nu cred că Tokarczuk a vrut să reverse în paginile romanului doar amărăciunea cauzată de efemeritatea vieții... Desigur, moartea este inevitabilă, îl aşteaptă pe fiecare dintre noi. Un alt îndemn se desprinde din țesătura narativă: „Carpe diem" pare să spună fiecare pagină a romanului, trăieşte din plin şi adevărat, căci timpul zboară şi e scurt; să umplem această viață cu oameni, cu sentimente, fiindcă la un moment dat vor dispărea şi va fi prea târziu pentru a mai repara ceva.

BDD-A24310 © 2006 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:51 UTC)